

บทที่ ๑	ภูมิหลังอินเดีย แหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญ	๑๔
บทที่ ๒	ความเชื่อและความเป็นมาทางศาสนา	๓๒
	ยุคอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ	๓๔
	ยุคอารยัน	๔๐
	ยุคพระเวท	๔๓
	ยุคพราหมณะ	๔๔
	ยุคฮินดู	๔๕
บทที่ ๓	การกำเนิดพระพินเนศวรในคัมภีร์ต่างๆ	๕๕
	คัมภีร์คิฐปุราณะ	๕๖
	คัมภีร์สุประภีทาคม	๕๙
	คัมภีร์มัตสยาปุราณะ	๖๐
	คัมภีร์ลึงคปุราณะ	๖๑
	คัมภีร์สกันทปุราณะ	๖๒
	คัมภีร์พรหมไวยรรตปุราณะ	๖๔
	คัมภีร์สกันทปุราณะ (อีกฉบับ)	๖๖
	หนังสือนารายณ์สิบปาง	๖๗

บทที่ ๔	รูปลักษณะและปางต่างๆ ของพระพินนศวร	๗๐
	รูปลักษณะของพระพินนศวร	๗๑
	ปางต่างๆ ของพระพินนศวร	๗๕
บทที่ ๕	รูปแบบศิลปกรรมพระพินนศวรในดินแดนต่างๆ	๑๑๒
	พระพินนศวรในศรีลังกาและอินเดีย	๑๑๓
	สมัยคุปตะ	๑๑๗
	สมัยหลังคุปตะ	๑๓๔
	สมัยปัลลวะ	๑๔๙
	สมัยปาละ	๑๕๒
	สมัยโจฬะ	๑๕๔
	พระพินนศวรในบังกลาเทศ	๑๕๙
	พระพินนศวรในเนปาล	๑๖๓
	พระพินนศวรในอัฟกานิสถาน	๑๖๕
	พระพินนศวรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๑๖๕
	อาณาจักรจามปา	๑๖๖
	อาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณ	๑๗๑
	ประเทศอินโดนีเซีย	๑๘๑
	ประเทศพม่า	๑๘๘
	ประเทศลาว	๑๙๐
	พระพินนศวรในเอเชียตะวันออก	๑๙๑
	ประเทศจีน	๑๙๑
	ประเทศญี่ปุ่น	๑๙๔

บทที่ ๖	พระพิฆเนศวรองค์สำคัญและอายุเก่าแก่ในประเทศไทย	๑๙๖
บทที่ ๗	พระพิฆเนศวรร่วมสมัยในประเทศไทย	๒๒๖
	พระพิฆเนศวรองค์สำคัญและโดดเด่น	๒๔๕
บทที่ ๘	พระพิฆเนศวรเทวา อัญฐานายกยาตรา	๒๕๘
	ที่มาภาพประกอบ	๒๗๒
	บรรณานุกรม	๒๗๘
	ประวัติและผลงานของ เขมชาติ เทพไชย	๒๘๖

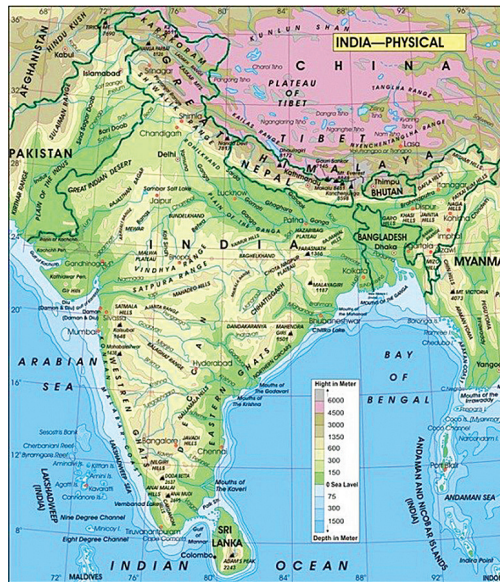
๑

ภูมิหลังอินเดีย

แหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญ

อินเดียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในบริเวณเอเชียใต้ มีพื้นที่กว้างใหญ่ ขนาดเนื้อที่ประมาณ ๓,๒๘๗,๒๖๓ ตารางกิโลเมตร เมืองหลวงชื่อกรุงนิวเดลี (New Delhi) มีประชากรหลายเผ่าพันธุ์ สถิติประชากร พ.ศ. ๒๕๕๔ มีจำนวนประมาณ ๑,๒๕๑,๓๓๐,๐๐๐ คน ประกอบด้วยหลายชนเผ่า อาทิ เผ่าอารยัน ตราวิเดียน มีลักษณะ ทมิฬ และเผ่ามองโกลอยด์ มีภาษาพูด ภาษาเขียนหลากหลาย เป็นภาษาย่อยตามท้องถิ่นราว ๘๕๕ ภาษา ภาษาใหญ่ๆ ราว ๑๕ ภาษา เช่น สันสกฤต บาลี เปอร์เซีย อูรดู ปรากฤต เบงกาลี มราฐี ทมิฬ ฮินดี ภาษาราชการปัจจุบันคือ ภาษาฮินดีและภาษาอังกฤษ

ประชาชนหลายเผ่าพันธุ์ร่วมประกอบพิธีกรรมที่แม่น้ำคงคา

ภาพภูมิประเทศอินเดีย

อินเดียเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาที่สำคัญของโลก ได้แก่ พราหมณ์-ฮินดู พุทธ และเชน โดยศาสนาดังกล่าวได้เผยแพร่ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปกรรมต่างๆ ไปยังดินแดนเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อินเดียเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญของโลก ที่มีการเริ่มต้นตามบริเวณลุ่มแม่น้ำ และชายฝั่งทะเลเป็นส่วนใหญ่ ดังนี้

๑. แม่น้ำสินธุ (Indus) อยู่ทางภาคเหนือ ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน ในอดีตเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์มาก มีแหล่งต้นน้ำอยู่แถบเทือกเขาหิมาลัย ไหลลงที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาของแคว้นจัมมูและแคชเมียร์ แคว้นปัญจาบ ในอินเดีย และแคว้นสินธ์ ในปากีสถาน จากนั้นไหลลงสู่ทะเลอาระเบีย

๒. แม่น้ำคงคา (Ganges) เป็นแม่น้ำสายสำคัญของอินเดีย แหล่งต้นน้ำมาจากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่านแคว้นอุตตรประเทศ แคว้นพิหาร เมืองพาราณสี ประเทศบังกลาเทศ ออกสู่อ่าวเบงกอล ลุ่มน้ำคงคา มีความสำคัญต่อการกำเนิดพิธีกรรมและประเพณีความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ และศาสนาเชน

แม่น้ำคงคา สายน้ำแห่งอารยธรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๓. แม่น้ำยมูนา (Yamuna) เป็นแม่น้ำสำคัญอีกสายหนึ่ง มีแหล่งกำเนิดจากเทือกเขาหิมาลัยเช่นกัน ไหลผ่านแคว้นอุตตรประเทศ ผ่านกรุงเดลี เมืองอัครา มีความสำคัญต่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ ควบคู่กับแม่น้ำคงคา นอกจากนี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา

แม่น้ำยมูนาที่ไหลผ่านนอกกรุงเดลี

อิสลามอีกด้วย โดยไหลบรรจบ
แม่น้ำคงคาที่ประเทศบังกลาเทศ
แล้วไหลออกสู่อ่าวเบงกอล

๔. แม่น้ำพรหมบุตร (Brahmaputra) มีแหล่งต้นน้ำ
จากเทือกเขาหิมาลัย ไหลผ่าน
แคว้นอัสสัม ขนานกับแม่น้ำคงคา
และบรรจบกันบริเวณที่ราบลุ่ม
ปากน้ำ ทำให้เป็นแหล่งที่มีความ
อุดมสมบูรณ์

อินเดียประกอบด้วย
ภาคต่างๆ แบ่งตามลักษณะภูมิ-
ประเทศและสภาพแวดล้อม มี
แคว้นที่มีความสำคัญทางศาสนา
ดังนี้

๑. ภาคเหนือ

- แคว้นจัมมูและแคช-
เมียร์ (Jammu and Kashmir)
ตั้งอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศ
เป็นแหล่งต้นน้ำแม่น้ำสินธุ เมือง
สำคัญได้แก่ศรีนคร จัมมู ประชากร
ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม
ฮินดู และศาสนาพุทธนิกาย
มหายานทิเบต

แผนที่แสดงแคว้นต่างๆ ของประเทศอินเดีย

- แคว้นหิมาจัลประเทศ (Himachal Pradesh) อยู่ทางตอนใต้ของแคว้นแคชเมียร์ เมืองสำคัญคือ คิมลา รามปุระ และธรรมศาลา
- แคว้นปัญจาบ (Panjab) เดิมเป็นแคว้นใหญ่ ต่อมาได้ถูกแบ่งเป็นของปากีสถานและอินเดีย โดยใช้ชื่อเดียวกัน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวสิกข์ พูดภาษาปัญจาบี เมืองสำคัญคือ จันดีการ์และอมฤตสาร์

วิหารทองหรือ Golden Temple ที่แคว้นปัญจาบ

การรบระหว่างตระกูลปาณฑพกับตระกูลการพ
ในเรื่อง มหาภารตยุทธ

- แคว้นหรรയാณา (Harayana) เป็นที่ตั้งของทุ่งกุรุ-เกษตร ซึ่งเป็นสนามยุทธภูมิที่สำคัญระหว่างตระกูลปาณฑพกับตระกูลการพ ในวรรณคดีของอินเดียเรื่อง มหาकाพย์มหาภารตะ อันเป็นที่มาของคัมภีร์ภควัทคีตา

พระพิฆเนศวร์ทรงบันทึก มหาकाพย์มหาภารตะ
ตามคำบอกของมหาฤาษียาสะ

พระวิษณุทำด้วยหินชีสต์ (Schist) พบที่
แคว้นเบงกอล อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖
จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ฟรินซ์ ออฟ เวลส์
(Prince of Wales Museum) แห่เมืองมุมไบ
ประเทศอินเดีย

- แคว้นอุตตราขัณฑ์ (Uttarakhand) เดิมเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นอุตตรประเทศ มีอาณาเขตตอนเหนือเป็นเทือกเขาหิมาลัยและประเทศเนปาล มีเมืองสำคัญคือ หริหวาร เป็นหนึ่งในเจ็ดเมืองศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และเมืองพัทรีนาถ เป็นที่ประทับของพระวิษณุหรือพระนารายณ์

๒. ภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

- แคว้นราชสถาน (Rajasthan) เป็นแคว้นเก่าแก่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทะเลทราย ด้านทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศปากีสถาน เดิมเป็นแคว้นชาวฮินดูที่เคร่งครัดในศาสนา ต่อมาตกเป็นเมืองขึ้นของพวกโมกุล มีเมืองสำคัญคือ ชัยปุระ

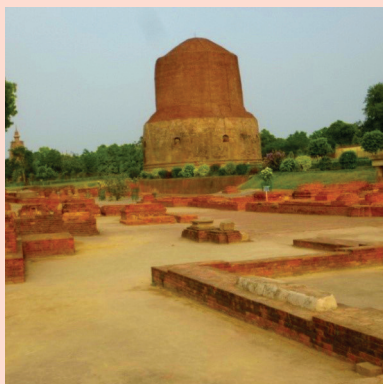
๓. ภาคกลางตอนเหนือ

- แคว้นอุตตรประเทศ (Uttar-Pradesh) เป็นแคว้นใหญ่ ประกอบด้วยเทือกเขา วินัย ที่ราบสูง และที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา เป็นที่ตั้งของกรุงเดลี และมีเมืองสำคัญได้แก่ อัครา ตั้งอยู่ทางใต้ ซึ่งเป็นเมืองแห่งมัสยิด วัง และทัชมาฮาลของราชวงศ์โมกุล เมืองมธูรา ซึ่งเป็นเมืองแห่งสกุลช่างศิลปกรรมตั้งแต่ราชวงศ์กุษาณะ ชาวฮินดูถือว่าเมืองนี้เป็นถิ่นกำเนิดของพระกฤษณะ เมืองกุสินารา ซึ่งเป็นที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน เมืองสารนาถ

ทัชมาฮาล

ปูชนียสถานแห่งเมืองอัครา

ธรรมเมทขสถูป สร้างขึ้นบนสถานที่แสดง
ปฐุมเทศนา เมืองสารนาถ

ที่ตั้งของปาอิสิปตนมฤคทายวัน
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
ปฐมเทศนา เมืองพาราณสี ซึ่งมี
แม่น้ำคงคาที่ถือเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์
ของชาวฮินดู มีศาสนสถาน รูปเคารพ
และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ
ของศาสนาฮินดู รวมทั้งเป็นสถานที่
เผาศพของชาวฮินดูด้วย

๕. ภาคกลาง

- แคว้นมัธยมประเทศ

(Madhya Pradesh) มีเมือง
สำคัญคือโฆปาล และใกล้กับเมือง
นี้มีเมืองสาญจี ซึ่งเป็นที่ตั้งของ
มหาสถูปสาญจี และหมู่เทวาลัย

สถูปเมืองสาญจี
สร้างในสมัย
พระเจ้าอโศกมหาราช

ขุรราโฮ (Khajuraho) ที่มีรูปเคารพ
ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมากมาย
รวมทั้งลัทธิตันตระของฮินดูด้วย

๕. ภาคตะวันออกและ ตะวันออกเฉียงเหนือ

- แคว้นเบงกอลตะวันตก (West Bengal) อยู่ติด
บังกลาเทศ มีเมืองสำคัญคือ โกล-
กาตา เป็นเมืองใหญ่อันดับสองของ
ประเทศ และมีพิพิธภัณฑ์ที่ใหญ่
ที่สุดในอินเดีย ซึ่งรวบรวมโบราณ
วัตถุ ศิลปวัตถุทั่วประเทศไว้เป็น
จำนวนมาก

- แคว้นตริปุระ (Tri-
pura) มีเมืองสำคัญชื่อ อัครตละ
ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนา
ฮินดู ลัทธิไวษณพนิกาย

- แคว้นพิหาร (Bihar)
ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา มีศาสน-
สถานของศาสนาพุทธและศาสนา
เชนจำนวนมาก มีเมืองสำคัญ
ได้แก่ ปัตนะหรือปัฏนา ซึ่งในสมัย
โบราณเรียกเมืองนี้กันว่า ปาฏลี-

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมืองโกกาตา

ซากโบราณสถานมหาวิทยาลัยนาลันดา

บุตร เป็นเมืองหลวงสมัยพระเจ้า
อโศกมหาราช ราชวงศ์เมารยะ
เมืองนาลันทา เป็นศูนย์กลางการ
ศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญ
เมืองราชคฤห์ หรือแต่เดิมชื่อ
มคธ เคยเป็นเมืองหลวงของแคว้น
เป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธและ
ศาสนาเชน มีพุทธคยา สถานที่
ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อยู่ริมแม่น้ำ
เนรัญชรา ศาสนสถานที่สำคัญอีก
แห่งหนึ่งคือ วัดพระศรีมหาโพธิ์

๖. ภาคตะวันตก

- แคว้นคุชราต (Gujarat) ด้านทิศเหนือเป็นแคว้นราชสถานและปากีสถาน ทิศตะวันออกจดแคว้นมัลลยประเทศ ด้านตะวันตกจดริมฝั่งทะเลอาระเบีย เป็นท่าเรือการค้ามาตั้งแต่สมัยโบราณ มีเมืองสำคัญคือ อาร์เมดาบาด ชัมเนอร์ และเชื่อกันว่าเป็นที่ตั้งเมืองทวารกาของพระกฤษณะ ส่วนเมืองโลธาลนั้นมีความเก่าแก่มากขึ้นไปถึงยุคอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ

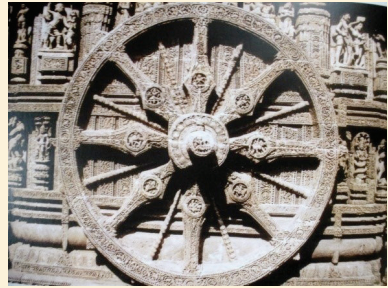
๗. ภาคใต้

- แคว้นมหาราษฏระ (Maharashtra) อยู่ทางตอนใต้ของแคว้นมัธยมประเทศและแคว้นคุชราต ด้านตะวันตกจดทะเลอาระเบีย มีเมืองมุมไบเป็นเมืองสำคัญ เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและศาสนสถาน เช่น ถ้ำเอลเฟนตา ส่วนเมืองออรังกาทเป็นแหล่งศาสนสถานสำคัญในศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และศาสนาเชน อาทิ หมู่ถ้ำเอลโลรา หมู่ถ้ำอชันดา

ภาพสลักนูนสูงรูปมเหศวรมูรติหรือ
พระตรีมูรติที่รวมมหาเทพทั้งสาม คือ
พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ
สมัยหลังคุปตะ
มูรติประดิษฐานในถ้ำเอลเฟนตา เมืองมุมไบ

- แคว้นโอริสสา (Orissa) ด้านทิศตะวันออกและทิศใต้จดอ่าวเบงกอล แต่เดิมชื่อแคว้นกลิงคราษฏร์ มีเมืองสำคัญคือ ภูพเนศวร ซึ่งได้รับสมญาว่าเป็นมารดาของเทวาลัยเพราะมีเทวาลัยมากกว่าพันแห่ง ที่มีชื่อเสียงมากคือ หมู่เทวาลัยลิงคราษ เทวาลัยไวताल เทวาลัยลิลิเรศวร เทวาลัยปรศุรามเศวร ส่วนเมืองสำคัญอีกเมืองคือ โคนารกะ เดิมชื่อโคนารัก ซึ่งเคยเป็นเมืองท่าอันรุ่งโรจน์และเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา มีเทวาลัยบูชาพระสุริยเทพ

เทวาลัยพระสุริยเทพ
เมืองโคนารกะ แคว้นโอริสสา

เทวาลัยพระสุริยเทพ
เมืองโคนารกะ
แคว้นโอริสสา

- แคว้นकर्ณาฏกะ (Karnataka) หรือกรรณาฏัก
แต่เดิมชื่อไมซอร์ ด้านทิศตะวัน
ตกติดกับทะเลอาระเบียณ เป็น

ถ้ำวิหารเอลเฟนตา เมืองนุไม

แหล่งกำเนิดสำคัญของนาฏศิลป์
พยาลตะและยักษคณะ แสดงใน
มหากาพย์ของฮินดู เป็นดินแดน
ของราชวงศ์จาลุกยะ ฮอยสาลา
และราชอาณาจักรฮินดูที่ยิ่งใหญ่
แห่งสุดท้ายคือวิชัยนคร ก่อนจะ
ถูกกองทัพมุสลิมตีแตกพินาศ
ไป เมืองสำคัญคือ ตาลิโกตะ ที่มี
เทวาลัยจำนวนมาก เมืองไอโฮเล
มีเทวาลัยเก่าแก่ถึง ๒๕ หลัง โดย
เฉพาะหมู่ถ้ำบาตามี ส่วนเมือง
สำคัญยุคปัจจุบันคือ บังกาลอร์
เป็นศูนย์กลางผลิตเทคโนโลยีที่
ทันสมัยของอินเดีย

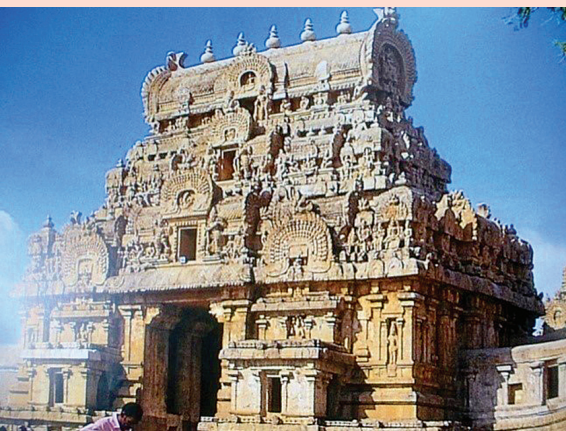

พระกฤษณะทรงขลุ่ย จากเมืองกรนาฏกะ
ประเทศอินเดีย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖

- แคว้นอันธรประเทศ (Andhra Pradesh) ประกอบด้วยภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มแม่น้ำและชายฝั่งทะเลยาวเหยียด ด้านทิศตะวันออกติดกับอ่าวเบงกอล เมืองสำคัญคือ ไฮเดอราบัด ที่เดิมเป็นศูนย์กลางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาเซน ต่อมาเปลี่ยนเป็นฐานของสุลต่านซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม เมืองติรูปตี เป็นที่ตั้งเทวาลัยพระเนกเตศวร เป็นแหล่งแสวงบุญสำคัญของชาวฮินดู เมืองอมราวตี เมืองเก่าแก่ศูนย์กลางพุทธศาสนาและพุทธศิลปะสมัยแรกๆ ด้วย

ศาสนสถานฮินดู
ในแคว้นอันธรประเทศ

เทวสถานฮินดูในแคว้นทมิฬนาฑู

- แคว้นทมิฬนาฑู (Tamil Nadu) เป็นรัฐทางใต้สุด ทางทิศตะวันออกติดอ่าวเบงกอล มีเมืองสำคัญคือ เจนไน หรือมีทราส เดิม เป็นเมืองฐานอำนาจแห่งแรกของบริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ ที่เข้ามาทำการค้าทางทะเลและสร้างกองกำลังอังกฤษโพ้นทะเล เมืองมามัลลาปุรัมหรือมหาพลีปุรัม มีเทวาลัยสำคัญและประติมากรรมที่โดดเด่น มีสกุลช่างประติมากรรมที่สร้างงานต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน เทวาลัยมีอายุเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ กาณจีปุรัม เมืองแห่งเทวาลัยอีกเมืองหนึ่ง เมืองธันยะวู ในอดีตเป็นเมืองหลวงของราชวงศ์โจฬะ มีเทวาลัยพริทเทศวรเป็นศาสนสถานพราหมณ์-ฮินดู